

AUTENTICITA PAMÁTEK A MY

PHDR. PETR KROUPA

V posledním desetiletí se na mezinárodních konferencích ICCROM a ICOMOS široce probíralo téma autenticity. Podnětem k odborné diskusi se stalo odlišné chápání tohoto pojmu v různém kulturním kontextu. V roce 1972 přijala generální konference UNESCO konvenci o světovém kulturním a přírodním dědictví a hlavním úkolem nově zřízeného Výboru pro světové dědictví bylo stanovení kritérií, podle nichž se bude rozhodovat při zápisech na Listinu světového kulturního dědictví. V roce 1977 se výbor usnesl, že kulturní památky zapsané na Listině světového kulturního dědictví musí vyhovovat testu autenticity tvaru, materiálu, techniky a prostředí. Brzy se však projeví problémy v aplikaci tohoto testu, způsobené odlišnou interpretací pojmu autenticita. Začátkem roku 1994 se konalo přípravné pracovní setkání s tématem „autenticita“ v norském Bergenu. Zde vyslovené názory čtrnácti pozvaných odborníků byly vzápětí publikovány a předloženy jako základ pro jednání účastníků listopadové konference o autenticitě v japonské Naře. Tam probíralo dané téma 45 odborníků z celého světa a to nejpodstatnější, na čem se shodli v závěrečném tzv. Narském dokumentu o autenticitě, bylo konstatování složitosti problematiky, momentální rezignace na stanovení jednotných kritérií (vzhledem k rozmanitosti kultur) a výzva k vypracování konkrétních kritérií pro jednotlivé kulturní okruhy. Vyslovené názory na problém autenticity totiž ukázaly, že se zde prolínají nejen odlišná stanoviska jednotlivců, nýbrž i rozličná stanoviska z pozice různých kulturně civilizačních okruhů.

Chceme-li používat slovo autenticita jako termín, musíme si především objasnit jeho přesný význam. V etymologickém slovníku J. Rejzky najdeme jediný český ekvivalent – hodnověrnost, nicméně různé výkladové slovníky většinou nabízejí více možností – původní, pravý, hodnověrný.¹⁾ Jako ekvivalent k výrazům „původní, pravý“ se v češtině užívá slovo originální, nicméně autentický a originální nejsou synonyma (podle slovníků i běžného jazykového úzu). Významy spojované se slovem autenticita vykazují i v jiných evropských jazycích větší rozpětí.

Řecké slovo αὐθεντικός označovalo nejprve toho, kdo něco dělal vlastní rukou (včetně zabiti sebe nebo cizího u Euripida), a konečně toho, kdo vykonával autoritu („panovník, vládce“ také v dnešní řečtině). V tomto posledním smyslu převzali slovo Římané do latiny v oblasti normativního práva. Křesťanská kultura přenesla tento význam do oblasti kanonického práva a „autentiky“ byly psané dokumenty stvrzené církevní autoritou. „Autentický“ znamenalo autoritu textu, bez rozlišování jeho významu. Pojem se nekryl zcela s pojmem pravdivosti (např. apokryfní text mohl být uznán za autentický). Autenticita tedy nebyla vztažena na vznik v čase, netýkala se ani významu, ani fyzického bytí, nýbrž odůvodnění identity. Opačný pojem „neautentičnost“ označoval úmyslnou falzifikaci. Italská renesance pojem sekularizovala a umožnila jeho anexi filologií (text antického autora byl považován za „autentický“ na základě obsahového a jazykového hlediska, byť se dochoval pouze v pozdějším opise) a rodící se historiografií. Slova začali používat antikváři, archeologové, historici umění. Odtud se v 19. století slovo „autenticita, autentický“ dostalo do úvah o ochraně památek a ještě více se rozšířil (a znejasnil) jeho výklad. V angličtině se dnes pojmy „autenticita, autentický“ vymezují především ve významu „důvěryhodný, spolehlivý, hodnověrný“, ve francouzštině také ve smyslu „správný, pravdivý“. Chceme-li se domluvit na mezinárodním fóru památkářů, je třeba v našem odborném památkářském slovníku vyhradit slovům „autenticita, autentický“ jednoznačný význam.

Mohli bychom začít zúžením obsahového významu. České slovo „původní“ odpovídá přesně latinskému „originální“, ale ve smyslu „autentický“ (jako terminus technicus) bychom jej neměli používat. Lépe rozumíme slovu neautentický. Pod ním by si měla většina lidí i v češtině představit smysl „zfalšovaný“. Pro autenticitu z toho v češtině vyplývají ekvivalenty „nezfalšo-

1) J. Rejzek, Český etymologický slovník. Praha 2001.

vaný – hodnověrný – důvěryhodný – věrohodný – věrojatný – pravdivý“. Zvláště v případě architektury je zřejmé, že „autentická“ forma nemusí být vždy jen původní, musí však být pravdivá. Z mezinárodního diskursu o autenticitě vyplývá, že právě ve smyslu „pravdivosti“ je „autenticita“ chápána a jako termín precizována. Hovoří se o tom, že autenticita není redukovatelná pouze na hmotu v původním tvaru, ale že znamená výraz historické kontinuity společnosti, včetně užívání tradičních výrobních postupů.

O autenticitě můžeme uvažovat v širším a užším smyslu. Široce hodnotící pojem shrnuje více hledisek a víceméně vypovídá o subjektivních měřítkách referenta v jeho vztahu k předmětu hodnocení. Výsledkem bývá odpověď v polaritě „autentický – neautentický“. Vedle tohoto širokého pohledu se můžeme ptát na autenticitu jednotlivě ve vztahu k hmotě, myšlence a existenci díla. Výsledkem je celá řada dílčích kategorií autenticity, jež se na rozdíl od prvního (širokého) hlediska zdají být objektivní (minimálně se lze dohodnout na kritériích). Rozlišení na dílčí kategorie autenticity (hmoty, tvaru, autorské myšlenky, provedení, funkce, existence – tedy stop času a dodatečných zásahů, místa a prostředí, nového zásahu) upozorňuje na specifičnost památek a především na skutečnost, že při novém zásahu do díla budeme z hlediska zachování vyhodnocovat některé kategorie jako vzájemně se vylučující. Také náš nový zásah musí vyhovět kritériu autenticity.

V případě nových zásahů do památek je jasné formulování strategického cíle památkové péče, včetně zodpovězení si otázek spojených s autenticitou díla, podmínkou sine qua non. V památkářské praxi je ovšem toto formulování, v zákoně předepsané jako památkový záměr, velkou slabinou nejen ve vztahu k jednotlivým památkám, nýbrž i ve vztahu k památkovému fondu jako celku. Podíváme-li se na současnou praxi (nejen) české památkové péče při nových zásazích do stavebních památek, objevíme kontury nejméně tří (nevyslovených) strategických cílů, prosazovaných odborníky státní památkové péče:

1. Udržet dochovaný stav (hmotnou podstatu) památek. Preferuje se konzervace, odpadá možnost zásadních přestaveb.
2. „Získat“ z dochovaných staveb jejich „nejhodnotnější“ stavební etapu a stávající stavbu (během své existence mnohokrát pozměňovanou) upravit do „ideálního“ stavu. Otevírá se pole pro odstraňování „nevhodných“ úprav a pro přestavby a rozsáhlé rekonstrukce.
3. Přizpůsobovat památky soudobým nárokům, udržovat je jako „živou“ součást dnešního života. Nevyhnutelně vede k přestavbám (od menších po zásadní) a k zásahům do hmotné podstaty.

Rozhodujícím kritériem pro volbu konzervace, rekonstrukce nebo přestavby je náš základní postoj k památkám, respektive ke konkrétní památce. Co vlastně pod pojmem památka rozumíme a zvláště jak vnímáme vztah času a památky? Neměli bychom zapomínat, že při novém zásahu do historického díla se památkář stává jeho interpretem (tvůrčím subjektem) a součástí historie díla. Tato skutečnost se dnes považuje za klíčový moment, podstatu památkářské práce. Památkář buď rozhoduje nahodile nebo vědomě interpretuje v novém kontextu různé památkové hodnoty (a zvažuje někdy i vzájemně si protirečící požadavky). Odborník rozvažující koncepci nového zásahu do stavební památky většinou stojí před nelehkým problémem. Anglický památkář Derek Linstrum jej popsal následovně: „Otázky, které si klademe vždy, když profesně přebíráme odpovědnost za historickou budovu, znějí:

1. S čím máme co do činění?
2. Oč nám jde?
3. K čemu směřujeme?
4. Co bude dále?
5. Co je historická pravda?“²⁾

V památkové péči se nesmí stát, aby památka po novém zásahu ztratila svou identitu, tedy z pozice reálných možností památkové péče především vztah k času a prostoru. Jestliže se tak stane, jde jednoznačně o selhání památkové péče. Život stavební památky sice představuje otevřenou (proměnnou) strukturu jejího bytí, nicméně to je limitováno kontinuitou hmotné podstaty díla. Po zániku kontinuity (tradice) hmotné podstaty v časoprostoru památka zaniká a není obnovitelná ani ve smyslu umělecké myšlenky.

2) D. Linstrum, The past and present Place of Authenticity in Conservation. Přednáška na kongresu na Sri Lance 1990. Citováno podle německého překladu Authentizität. Auffassungswandel in Vergangenheit und Gegenwart. In: Denkmal – Werte – Gesellschaft. Zur Pluralität des Denkmalbegriffs (ed. W. Lipp). Frankfurt-New York 1993, s. 247–259.